

Redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935–1975

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet regeringens skrivelse 2000/01:73 Redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935–1975 och regeringens åtgärder. Inga motioner har väckts med anledning av skrivelsen.

Utskottet föreslår att regeringens skrivelse inte skall föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	4
Utskottets överväganden	5
Regeringens skrivelse.....	5
Frågan om ersättning till steriliserade.....	5
Steriliseringsersättningsnämndens arbete och organisation	6
Steriliseringsutredningens slutbetänkande.....	7
Regeringens åtgärder med anledning av	
Steriliseringsutredningens slutbetänkande.....	8
Utskottets ställningstagande	9

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Med hänvisning till den motivering som framförs under Utskottets överväganden föreslår utskottet att riksdagen fattar följande beslut:

Regeringens skrivelse

Riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Stockholm den 26 april 2001

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ingrid Burman (v), Chris Heister (m), Susanne Eberstein (s), Rinaldo Karlsson (s), Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Conny Öhman (s), Lars U Granberg (s), Elisebeht Markström (s), Rolf Olsson (v), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kenneth Johansson (c), Kerstin Heinemann (fp), Lars Elinderson (m), Kent Härstedt (s) och Lotta Nilsson-Hedström (mp).

Redogörelse för ärendet

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen lämnar regeringen en redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935–1975 och de åtgärder regeringen har vidtagit med anledning av betänkanden lämnade av 1997 års steriliseringsutredning. En redogörelse lämnas för bakgrunden till och arbetet med den ekonomiska ersättningen till steriliserade i vissa fall. I detta sammanhang beskrivs erfarenheterna av Steriliseringsersättningsnämndens arbete. Vidare lämnas en redogörelse för slutsatserna av den historiska analysen i Steriliseringsutredningens slutbetänkande. I skrivelsen framhålls särskilt omfattningen av steriliseringarna, den politiska enigheten bakom 1934 och 1941 års steriliseringslagar, ansvaret för steriliseringarna samt frågan om hur liknande övergrepp som tvångssteriliseringarna kan förhindras i framtiden.

Avslutningsvis görs en redovisning för de åtgärder regeringen har vidtagit med anledning av utredningens slutbetänkande.

Utskottets överväganden

Regeringens skrivelse

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Frågan om ersättning till steriliserade

I skrivelsen redogörs inledningsvis för Steriliseringsutredningens arbete. Steriliseringsutredningen lade den 26 januari 1999 fram delbetänkandet Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975, Ekonomisk ersättning (SOU 1999:2). I delbetänkandet övervägdes principerna för en gottgörelse av samhället till dem som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ. Vidare lämnade utredningen förslag till lagstiftning beträffande ersättning till personer som steriliserats samt förslag till på vilket sätt ärenden om ersättning skulle handläggas. I betänkandet lämnades även en kort historisk redogörelse för tillämpningen av de tidigare gällande steriliseringslagarna. Utredningen föreslog att ersättningen till personer som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ skulle utgå med 175 000 kr.

Regeringen ställde sig i allt väsentligt bakom Steriliseringsutredningens förslag till ersättning, organisationsfrågor och övriga överväganden som redovisades i betänkandet. Den 18 mars 1999 överlämnade regeringen propositionen Ersättning av staten till steriliserade i vissa fall (prop. 1998/99:71) till riksdagen. Riksdagen antog propositionen den 19 maj 1999 (1998/99:SoU13, rskr. 1998/99:208).

Den 1 juli 1999 trädde lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall (nedan kallad steriliseringsersättningslagen) i kraft. Genom lagen gavs således personer som steriliserats enligt lagen (1934:171) om sterilisering, lagen (1941:282) om sterilisering eller, före år 1976 med myndighets medverkan, utan stöd av lag, möjlighet att få rätt till ersättning. Lagen i sig är inte tidsbegränsad. Av lagens 6 § följer emellertid att en ansökan om ersättning skall ha kommit in till nämnden före utgången av juni månad 2001. Ansökningar som kommer in därefter skall avvisas av nämnden.

Regeringen redogör i skrivelsen för att en ny myndighet, som fick namnet Steriliseringsersättningsnämnden, inrättades för att bedöma ansökningar och besluta om ersättningar.

Av 2 § steriliseringsersättningslagen följer att den som steriliserats har rätt till ersättning om han eller hon

1. varken undertecknat ansökan om sterilisering eller skriftligen samtyckt till sterilisering,

2. vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering utfördes var omyndig eller underårig,
3. vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering utfördes var intagen på anstalt, vårdhem eller liknande institution,
4. steriliserats på grund av att han eller hon var diagnostiserad som sinnessjuk, sinnesslö eller epileptiker,
5. enligt uttryckligt myndighetskrav steriliserats för att få dispens att ingå äktenskap, för att få genomgå abort eller för att få mödrahjälp eller annat statligt eller kommunalt bidrag, eller
6. får antas ha samtyckt till steriliseringen på grund av att en myndighet har utövat otillbörlig påverkan eller varit försumlig.

Ersättningens storlek uppgår således till 175 000 kr (3 § steriliseringsersättningslagen). Det är frågan om ett schablonbelopp som är lika för alla. Ersättningen är vidare skattefri. Regeringen fann inte några skäl att differentiera ersättningen, t.ex. beroende på ålder eller kön. Beloppets storlek bedömdes som en väl avvägd symbolisk summa. Regeringen framhöll dock att den är väl medveten om att den ersättning som betalas ut inte kan ersätta den enskilde för det lidande som denne har fått utstå.

För den som fått ersättning med stöd av steriliseringsersättningslagen skall ersättningsbeloppet om 175 000 kr alltid undantas vid beräkningar av inkomstprövade socialförsäkringsförmåner och inkomstprövade kommunala bidrag och avgifter (jfr 3 a § steriliseringsersättningslagen). Beloppet skall alltid undantas vid sådana beräkningar, för resten av livet, oavsett om pengarna rent faktiskt finns kvar eller inte (prop. 1998/99:139, bet. 1999/2000:SoU3, rskr. 1999/2000:25).

Även personer som tidigare fått ersättning av regeringen eller sökt ersättning kan få sin sak prövad av Steriliseringsersättningsnämnden. Vid bifall avräknas ersättning som staten tidigare betalat ut på grund av steriliseringen från ersättningsbeloppet om 175 000 kr (se 3 § steriliseringsersättningslagen).

För att informera om den nya lagstiftningen samt om inrättandet av Steriliseringsersättningsnämnden vidtog regeringen ett antal informationsåtgärder. Under våren 1999 distribuerades en informationsfolder om den nya lagen till samtliga apotek, försäkringskass kontor, patientnämnder och vårdcentraler i landet. I foldern finns en särskild talong genom vilken ansökningsblanketter kan beställas. Foldern gjordes i två versioner, varav den ena på lätt svenska. Från den 27 maj 1999 och ett par veckor framåt sände Sveriges televisions "Anslagstavlan" information om steriliseringsersättningslagen, lämnade adress och telefonnummer till Steriliseringsersättningsnämnden samt uppgav var information kunde hämtas.

Steriliseringsersättningsnämndens arbete och organisation

Regeringen påtalar i skrivelsen att ordförande för Steriliseringsersättningsnämnden är Anita Werner, tillika generaldirektör för Hälso- och sjukvårdens

ansvarsnämnd (HSAN). Som vice ordförande fungerar rådmän Leif Persson, tidigare sekreterare i Steriliseringsutredningen. Utöver en ordförande skall nämnden enligt 5 § steriliseringsersättningslagen bestå av ytterligare tre ledamöter, varav en gynekolog, en psykiater och en parlamentariker. Till de ordinarie ledamöterna finns personliga ersättare.

Antalet ärenden som inkommit till nämnden är betydligt fler än vad som först beräknades. I propositionen uppskattades att ersättningen till personer som blivit steriliserade skulle komma att omfatta 500–1000 personer. Kostnaderna för ersättning beräknades mot bakgrund av dessa siffror totalt komma att uppgå till 100–175 miljoner kronor. Emellertid framhölls i propositionen att uppskattningarna var behäftade med stor osäkerhet. I 1999 års ekonomiska vårproposition beslutades att sammanlagt 180 miljoner kronor skulle avsättas på statsbudgeten under perioden 1999–2001 för ersättning till steriliserade.

Antalet ansökningar om ersättning överstiger, som nämnts ovan, kraftigt de prognoser som gjordes av utredningen och i propositionen. Fram t.o.m. årsskiftet 2000–2001 hade 1 974 ärenden registrerats hos Steriliseringsersättningsnämnden, varav de allra flesta utgjordes av ansökningar om ersättning och ett mindre antal var av administrativ art. Bifallsfrekvensen det första året nämnden verkade uppgick till 89 %. Under år 2000 bifölls 78 % av ansökningarna. Bifallsprocenten har således blivit betydligt lägre vilket förklaras med att de enklast utredda bifallsärendena snabbast har blivit avgjorda.

Den stora ärendetillströmningen samt den höga bifallsfrekvensen har haft till följd att statens kostnader för ersättningen till steriliserade hitintills har uppgått till ca 250 miljoner kronor. På grund av det stora antalet ärenden ökades anslaget till Steriliseringsersättningsnämnden med drygt 101 miljoner kronor i tilläggsbudgeten år 2000, utöver ramanslaget för år 2000 om 90 miljoner kronor. Totalt beräknas kostnaderna för ersättningen till steriliserade samt nämndens verksamhet uppgå till ca 300 miljoner kronor.

Av de ansökningar som har prövats av nämnden fram t.o.m. oktober 2000 avsåg 75 % kvinnor och 25 % män.

Ansökan om ersättning skall, som nämnts ovan, göras till Steriliseringsersättningsnämnden före utgången av juni år 2001. Ansökningar som kommer in därefter kommer att avvisas av nämnden. Av propositionen följer emellertid att regeringen, även sedan steriliseringsersättningslagen har upphävts, har möjlighet att efter utredning bevilja ersättning av humanitära skäl även till den som begär ersättning senare enligt de grunder och med det belopp som fastställts utifrån regeringens förslag (prop. 1998/99:71 s. 28), dvs. den nu gällande lagen om ersättning. Regeringens avsikt är att använda samma bedömningsgrunder som Steriliseringsersättningsnämnden vid handläggningen av ersättningsärenden som eventuellt inkommer till regeringen efter det att ansökningstiden har gått ut eller efter det att steriliseringsersättningslagen har upphävts.

Steriliseringsutredningens slutbetänkande

Regeringen anger i skrivelsen att Steriliseringsutredningen den 28 mars 2000 överlämnade sitt slutbetänkande till regeringen, Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975 (SOU 2000:20). I betänkandet finns ett antal forskarrapporter som ingår som bilagor.

I april 2000 överlämnade utredningen rapporten Från politik till praktik, de svenska steriliseringslagarna 1935–1975 – rapport till 1997 års steriliseringsutredning (SOU 2000:22). Rapporten är författad av utredningens expert, fil.kand. Mattias Tydén. Rapportens tyngdpunkt ligger på den debatt som fördes i riksdagen och av de politiska partierna om steriliseringslagarna samt den praktiska tillämpningen hos myndigheter och på anstalter.

Slutbetänkandet med bifogade forskarrapporter utgör tillsammans med Mattias Tydéns rapport en omfattande historisk belysning och kartläggning av samhällets attityder och tillämpningen av 1934 och 1941 års steriliseringslagar (1934:171 och 1941:282). I slutbetänkandet förs också en diskussion kring ansvaret avseende tillkomsten och tillämpningen av steriliseringslagarna ur juridisk, statsvetenskaplig och moralisk synvinkel. En belysning görs således av de politiska beslutsfattarnas, myndigheternas, forskarsamhällets och den medicinska professionens del i ansvarsfrågan. Utredningen för även en diskussion kring begrepp som tvång och etiska konflikter samt hur en upprepning av liknande övergrepp som steriliseringarna skall kunna undvikas i framtiden.

Regeringens åtgärder med anledning av Steriliseringsutredningens slutbetänkande

I skrivelsen anförs att med anledning av utredningen av steriliseringsfrågan i Sverige och då främst Steriliseringsutredningens slutbetänkande skickade Socialdepartementet i december 2000 ut ett brev undertecknat av socialminister Lars Engqvist till sammanlagt 1 100 instanser för att informera om Steriliseringsutredningens slutsatser i slutbetänkandet. Till regeringens brev bifogades också Steriliseringsutredningens betänkande Steriliseringsfrågan i Sverige (SOU 2000:20). Till 400 adressater skickades dessutom den utförliga historiska rapporten Från politik till praktik, de svenska steriliseringslagarna 1935–1975 (SOU 2000:22).

I brevet görs en kort redogörelse för steriliseringsfrågan bl.a. beträffande hur många som steriliserades samt vikten av att i vida kretsar sprida Steriliseringsutredningens slutsatser och överväganden. Utöver själva steriliseringsfrågan framhålls vikten av att ständigt hålla en öppen debatt kring etiska principer och värderingar. Ett syfte med brevet är att väcka frågor kring företeelser som vi i dag uppfattar som självklara och inte reagerar mot, men som en kommande generation kommer att uppfatta som oetiska. Brevet sluter an till den diskussion om etiska principer som Steriliseringsutredningen för i sitt slutbetänkande.

Regeringen nämner vidare i skrivelsen att socialminister Lars Engqvist och vice statsminister Lena Hjelm-Wallén i en artikel i Expressen den 28 april 2000 bad resandefolket, eller den grupp som under lång tid kallades "tattare", om ursäkt för den förföljelse och de myndighetsövergrepp som gruppen blivit utsatt för i Sverige. Bland annat pekade man i artikeln på omständigheten att personer som pekades ut som "tattare" var överrepresenterade bland de 63 000 steriliseringar som skedde i Sverige under tiden 1935–1975.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att skrivelsen, som inte föranlett någon motion, inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.